

det till ett nappatag med dessa metaforer i en översikt över det svenska i Finland.

Klinkmanns viktigaste begrepp är *double bind* som lanserats av antropologen m.m. Gregory Bateson. Den dubbla bindningen finns i det här fallet mellan svenskt och finskt i Finland, men också mellan svenskt i Finland och svenskt i Sverige. Bindningarna leder till ett dikotomiskt tänkande – från båda hållen. Och homogeniserar, för att inte säga förenklar samtidigt respektive grupper – både inåt och gentemot den andra gruppen. Den dubbla bindningen är till sin karaktär syskonlik, dvs. grupperna är bundna till varandra, vad de än anser om varandra.

Double bind-begreppet är utgångspunkt för den diskussion som avslutar boken och som till karaktären är öppen och alltså inte sammanfattande.

Sven-Erik Klinkmann har läst mycket stora mängder litteratur för att åstadkomma sin överblick. Möjligen har den omfattande inläsningen lett till en text av lite för stort omfång. Till det som anmeldaren ändå särskilt uppskattar hör hans inkludering av finskspråkiga arbeten. Men stundvis är texten en litteraturredovisning, i synnerhet de historiska delarna som inte bygger på författarens egen primärforskning. I fråga om populärmusiken ligger det som antytts annorlunda till – och hänvisningarna till andra forskare är därmed glesare. De historiska avsnitten skapar djup åt framställningen och presenterar dessutom många viktiga omständigheter, men fungerar ändå som preludier till populärmusikavsnitten, där Klinkmann rör sig friare.

Även om läsaren inte behöver veta något om bokens beställningsbakgrund, har beställningen ändå en aktuell språkpolitisk fond som sätter boken i ett visst ljus. Motvinden drar för närvarande hårt mot svenska språket i Finland. Denna situation bidrar till att förklara beställningen, men färgar också Klinkmanns framställning. På något ställe går den vane tidningsskrivaren Klinkmann till och med in i den dagsaktuella debatten (s. 251 ff). Hans text kännetecknas kort sagt av både engagemang och analys.

Den som vill få en aktuell bild av det svenska i Finland, aktuell i både forskning och samhälle, kan med fördel läsa Sven-Erik Klinkmanns översikt. Han delger många fakta och föreslår tolkningar. Och lägger ännu en tegelsten till bygget av vetenskaplig kunskap om den finlandssvenska existensen.

Gunnar Ternhag, Falun

Ulf Peder Olrog. Studier i folkets visor: Utgivna och kommenterade av Mathias Boström, Märta Ramsten och Karin Strand. Svenskt visarkiv, Stockholm 2011. 307 s., ill. ISBN 978-91-979205-0-6.

En del känner säkert till att Ulf Peder Olrog (1919–72) skrev och sjöng kvicka visor och bl.a. översatte texter av Alf Prøjsen (1914–70). Men många är nog mindre insatta i att Olrog även var forskare och en av de drivande bakom tillkomsten av *Svenskt visarkiv*, för vilket han var chef de inledande åren 1951–54. Samtidigt minns nog en och annan att han under 1960-talet var verksam på Sveriges Radio, där han bl.a. utarbetade programmet ”Tio i topp”, som längre fram blev ”Svensktoppen”. Tydligt är att Olrog gärna skilde på rollerna som artist och akademiker.

Denna antologi handlar om Olrogs forskargärningar och däri publiceras också för första gången hans licentiatavhandling *Studier i folkets visor. Material och metoder* (1951). Därtill presenteras ytterligare fem texter av honom, varav två inte tidigare är publicerade. Alla texterna föregås av en upptakt från utgivarna, som även har skrivit inledningen; förordet är skrivet av Svenskt visarkivs nuvarande chef Dan Lundberg. I inledningen får vi ett porträtt av Olrog och en bakgrund till hans visforskning. Här diskuteras även varför hans betydelse som forskare kommit i skymundan. En avgörande anledning antas vara att han aldrig blev klar med sin doktorsavhandling; under tiden kom ju hans fokus mer att ligga på Sveriges Radio än på Svenskt visarkiv. I detta sammanhang urskiljs en orsakskombination, där både intresserelaterade och ekonomiska faktorer tycks ha haft betydelse.

Olrogs metoder uppfattas i hög grad som kvantitativt inriktade. Han var fångslad av att kartlägga visor utifrån förekomst och utarbeta pålitliga register. Han använde sig gärna av tabeller och förfärdigade en styckvis matematisk modell som han kallade ”frekvensförteckning”. Denna modell går generellt ut på att typologiskt och tidsmässigt sortera uppgifter om äldsta kända belägg av visor i skillingtryck och uppteckningar. Olrogs inriktning tycks lite knivig att placera i en stringent akademisk diskurs, åtminstone för hans egen samtid, vilket kan tolkas som ytterligare en orsak till den uteblivna disertationen, även om han under tiden uppmuntrades av sin lärare i folklivsforskning, professor Dag Strömbäck (1900–78) i Uppsala. Olrog skrev visserligen sin trebetygsuppsats Kulturskalder och Skillingtryck (1946)

i litteraturhistoria, fast licentiatavhandlingen framlades i folklivsforskning efter inrådan av professor Anton Blanck (1881–1951) i Uppsala, vilken uppenbarligen inte fann Olrogs ändamål klockrent passande det litteraturhistoriska facket. Musikforskning torde ha varit ett alternativ, även om Olrog förefaller mer fokuserad på texterna än på melodierna i sina undersökningar, åtminstone i inledning av karriären. I slutet av antologin, i epilogen, presenteras på tre och en halv sida utkastet eller dispositionen till hans tänkta avhandling *Den populära visan under 1800-talet. En folkloristisk studie*.

Kärnan i licentiatavhandlingen är just en ”frekvensförteckning”, i detta fall av förekommande visor i Kungliga bibliotekets (KB) och Uppsala universitetsbibliotekets (UUB) registrerade *skillingtryck*. Förteckningen innefattar de vanligast förekommande visorna och är en omfattande arkivstudie efter bestämda urval. Kriterierna för Olrogs undersökning är fem: (1) de vanligaste vistyperna i KB:s samling fram till 1877, (2) de vanligaste upphovsmännen till dikter i KB:s samling, (3) de vanligaste melodiangivelserna i KB:s och UUB:s samling mellan åren 1700 och 1829, (4) de vanligaste vistyperna under olika decennier mellan åren 1770 och 1830 i KB:s och UUB:s samlingar, samt (5) de vanligaste vistyperna i KB:s och UUB:s samlingar mellan åren 1770 och 1829. Benämningen ”vistyp” antyder att visorna är ordnade efter första textraden. I inledningen gör Olrog en sondering av de väsentligaste arkiven i Sverige, vilka samtidigt har registrerade skillingtryck. Jag noterar glatt att han räknar in min arbetsplats, Folklivsarkivet i Lund, fast han med viss rätt kritiserar den för att enbart ha märkt den första visan i vart och ett av de 49 tryck som fanns registrerade. Jag vill tillägga att Folklivsarkivets samling av skillingtryck ökat sedan 1960, delvis på grund av underavdelningen Skånes musiksamlingars tillkomst, och att de nu registreras så att alla innehållande visor är noterade; ett tryck rymmer ju ofta mer än en visa.

Olrogs följande text är en artikel om Svenskt visarkiv och dess verksamhet under de första tio åren 1951–60. Artikeln är tidigare publicerad i festskriften *Om visor och låtar* (1960) och tillägnad Sven Salén (1890–1969), som vid sidan av Olrog var en av initiativtagarna till Svenskt visarkiv. Tonvikten i texten ligger på arkivets arbete med att skapa en central resurs för forskning genom systematisk kopiering, mer täckande register med hjälp av homogena system – gärna efter dansk, norsk eller tysk förebild – bredvid Kooperation eller införlivande av andra samlingar. Olrog hymlar inte med att anse dessa

uppdrag som Svenskt visarkivs främsta, vilka syftar till att göra forskningen både förnuftigare och mindre arbetsam. Vidare antyder han att dåtidens visforskning i musiksociologisk anda blivit mer inriktad på analyser av tematiska grupper, att finna spridningsvägar och förklara funktioner, vilket ytterligare motiverar att mängden av arkivalier görs lättare att få en uppfattning om.

Nästa text bär titeln Studier i folkets visor under 1800-talet. Skillingtryck och uppskrifter. Alstret är ett manus till ett föredrag från 1960 där Olrog talar om förhållandet mellan skillingtryck och uppteckningar av levande tradition, i detta fall ett resonemang om förhållandet med publicerat material i 1800-talstryck och utfallet av aktuella fältinspelningar. Innovationen är naturligtvis att få en bredare förståelse för skillingtryckens popularitet, om dess spridning och bruk framåt i tiden. Som plattform för Olrogs resonemang ligger bl.a. Ewert Wrangels (1863–1940) hypoteser om skillingtryckens inverkan på folkets visor.

Följande text är artikeln Ballader i levande tradition, som publicerades i Sveriges Radios bok *Den medeltida balladen* (1962), där Matts Arnberg (1918–95) var redaktör. Boken följdes av en skivserie med samma namn. Olrog behandlar frågeställningar kring de medeltida balladerna, i vilken utsträckning de finns kvar i levande tradition vid sidan av skillingtryckens specifika betydelse för nyspridning. I det senare fallet tycks det handla om divergerande förhållanden. Artikeln ställs mot bakgrund av att Sveriges Radio tillsammans med Kungl. Gustav Adolfs Akademien år 1947 arrangerade en tävling, där radiolyssnarna ombads skicka in handskrivna visböcker. I det digra material som då kom in fanns inte många spår av ballader, vilket förde misstankarna till att traditionen mer eller mindre var utslocknad. Med anledning av tidigare fältstudier av Greta Dahlström (1887–1978) i början av 1920-talet på Nötö i Ålands skärgård fanns vissa förhoppningar om att traditionen trots allt ännu var vid liv. Senare inspelningar därifrån bekräftade också att den fortfarande levde. Fältstudier i Bohuslän och Jämtland visade också på spillror. I sammanhanget anses finlandssvenskarna vara de som mest och bäst bevarat traditionen, även om Olrog lyfter fram källkritiska faktorer, som att undersökningen av Dahlström resulterade i att en av de yngre informanterna på Nötö, fenomenet Svea Jansson (1904–80), som hade visor från sin mormors mormor, efterhand själv började samla och hålla igång traditionen på grund av uppmärksamheten.

Ett tidigare opublicerat manus till föredraget Kända och okända skalders visor, populära under 1800-talet

utgör stoffet för nästa text. Brännpunkten i talet genomfördes på Svenskt visarkiv år 1962, och är en kritisk diskussion om värdet av tvånget att hitta en ursprunglig diktare till en ”anonym” visa i exempelvis handskrivna visböcker och skillingtryckstexter. Olrog kritiserar litteraturforskare för att ha detta som självändamål, och tvivlar alltså på de närmast diffusionistiska betraktelsesätt som hellre betonar individualitet och estetik än de mer evolutionistiska som lägger vikten på spridning och funktion.

Den avslutande texten heter Visorna från Nötö. Synpunkter kring ett inspelningsprojekt och publicerades i *ARV* 1965. Initialt tar Olrog upp frågan om Svenskt visarkivs huvudsakliga arbete fortsatt ska bestå av kopiering, katalogisering och analys, eller om ytterligare resurser ska läggas på insamling av utdöende traditioner. Olrog sätter det senare i främsta rummet och följaktligen har hans åsikt ändrats något i jämförelse med vad han talade för i den tidigare artikeln om visarkivets verksamhet. Säkert har fältarbetena på Nötö påverkat honom i sådan grad att han nu talar varmt för etnografiska insatser. Vidare beskriver artikeln de nya insamlingsprojekten på ön, vilka inleddes år 1957, och berör den s.k. ”spårmetoden”, vilken går ut på att tidigare dokumentationsreferenser bevakas för att eventuellt åter kunna sökas upp. Dessutom meddelas något om de insamlade visorna vid sidan av en diskussion om primärkällor och sekundärkällor. I övrigt kretsar en del kring en av de mer lysande informanterna i insamlingsprojektet, nämligen nämnda Svea Jansson. Hon betraktades som en av Nordens främsta meddelare av äldre visor, så värdefull att hon bereddes plats som barnvakt i Ologs familj och som skrivbiträde på Svenskt visarkiv.

Sammantaget är detta en god bok med en spännande redogörelse för Ologs utveckling som forskare och Svenskt visarkivs tidiga verksamhet. Den är ett smörgåsbord för intresserade arkivarier och musiketnologer, fast måhända mindre intressant för lekmän på området. Den innehåller en mängd något klanglösa bilagor knutna till Ologs licentiatavhandling, vilka upptar nära en tredjedel av volymen (s. 87–167). Dessa kunde möjligen ha placerats som ett appendix i slutet för att göra läsningen mer ledig. Att de nu ligger där de gör beror naturligtvis på att man velat presentera manuskripten kompletta och i kronologisk ordning.

Patrik Sandgren, Lund

Arkiven sjunger – nedslag i svensk musikhistoria. Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven, Stockholm 2011. 335 s. ISSN 1103-8233. ISBN 978-91-88366-92-4

Senaste utgåvan av riksarkivets och landsarkivens gemensamma årsbok ägnas musiken. 2008 var temat Roskildefreden 1658, 2009 ”ödesåret” 1809, 2010 familjen Bernadotte. Man kan därför lugnt säga att den aktuella volymen har ett bredare anslag, vilket å andra sidan innebär att artikelsamlingen inte är lika sammanhängande som i de tidigare volymerna. I den bevarade arkivmassan finns oräkneliga mängder handlingar som berättar om gångna tiders musik och musikliv, något som gör det omöjligt att i årsboksform servera annat än stickprov med okänd grad av representativitet.

Boken innehåller 19 artiklar av 21 författare vars presentationer tyvärr inte annonseras i innehållsförteckningen. Artiklarna är kronologiskt ordnade. Ett bidrag handlar om förreformatorisk tid, två har sin betoning på 1700-tal, fem på 1800-tal, nio på 1900-tal. Två artiklar spänner över flera sekler. Fördelningen speglar i första hand hur de historiska dokumenten är bevarade, men säger ingenting om hur musiklivet utvecklats. Möjligen berättar spridningen också att det är lättare att finna skribenter för 1900-talsämnen än sådana som kan 1600-talets musikförhållanden.

Artiklarna är av två slag. Den ena och största kategorin är musikhistoriska skildringar som baseras på arkivaliska källor, i stort sett artiklar av en sort som förekommer i populärvetenskapliga tidskrifter och årsböcker. Källmaterialet har dock varierande synlighet. Vissa författare skriver uttryckligen vad textens påståenden vilar på, medan andra författares källor nästan bara redovisas i den avslutande käll- och litteraturförteckningen. Som forskare beklagar man att inte redaktionen ställt krav på systematiska källhänvisningar, vilket borde vara en självklarhet för arkivfrämjare.

Den andra kategorin utgör arkivpresentationer. Hit hör Carl-Gunnar Åhlnés engagerade beskrivning av Sveriges Radios inspelningsarkiv, Sture Alléns nutidshistoriska redogörelse för tillkomsten av Taubearkivet i Göteborg, liksom Stefan Ölvebrings berättelse om Svenskt rockarkiv i Hultsfred. Musikbibliotekarierna Veslemøy Heintz och Kia Hedells introduktion till den s.k. Serie I i nuvarande Musik- och teaterbiblioteket, särskilt dess musikhistoriska rariteter, har en liknande funktion.

En författare lyckas med konststycket att förena